

Nieuws van de afdeling Inventarisatie

De afdeling Inventarisatie is de tak van het SOVON-kantoor die gespecialiseerd is in grootschalige inventarisaties in opdracht. Er werken momenteel de volgende personen: Rob Vogel, Michel Klemann, Ben Koks en Willem van Manen. Een belangrijke opdrachtgever is Staatsbosbeheer, voor wie jaarlijks vele duizenden hectares op broedvogels onderzocht worden. Daarnaast is er enkele malen voor andere opdrachtgevers gewerkt.

Inventarisatie 'Plan Goudplevier'

Natuurmonumenten heeft SOVON verzocht om dit voorjaar een broedvogelinventarisatie uit te voeren in een gebied dat nu al veel faam geniet onder de naam 'Plan Goudplevier'.

In 1992 heeft Natuurmonumenten het plan gepresenteerd. Het heeft ten doel om in Midden-Drenthe door middel van aankoop van intensief gebruikte landbouwgronden vier bestaande reservaten met elkaar te verbinden tot één aaneengesloten natuurgebied van ca. 1100 ha. De vier bestaande reservaten van Natuurmonumenten zijn: Mantingerzand (208 ha), Hullenzand (63 ha), Lentsche Veen (60 ha) en Martensplek (56 ha). Vanuit deze gebieden moeten veel diersoorten het aangekochte gebied geleidelijk gaan bevolken.

Om heide en vennen terug te krijgen zal in agrarisch gebied natuurbouw plaatsvinden. Teeltlagen worden afgegraven, sloten gedempt, vennen gegraven en nog veel meer.

Michel Klemann van het SOVON-bureau voert de kartering uit. De inventarisatie zal de uitgangssituatie in het gebied vastleggen, met het doel om in de toekomst het effect van het plan op de broedvogels te bepalen. Niet alleen de te verwachten veranderingen in het agrarische gebied (natuurbouw) zijn interessant, maar ook de effecten van het aaneensluiten van de bestaande reservaten. Het is te verwachten dat de natuurwaarden door de 'ontsnippering' worden verhoogd.

Na enkele inventarisatierondes is al duidelijk dat de bestaande reservaten rijk zijn aan broedvogels. Dodaars, Wintertaling, Havik, Boomleeuwerik en Roodborsttapuit nestelen er. Ook de ringslang is er waargenomen. Het agrarische gebied is ornithologisch minder interessant. Behalve relatief flinke aantallen Boompiepers en

Geelgorzen in windsingels, zijn akkers en graslandpercelen soms zelfs bijna vogelloos. Welke soorten zullen hier over enkele jaren tot broeden komen?

Broedvogelmonitoring Waddengebied

Het Waddengebied kan zonder overdrijven één van de belangrijkste natuurgebieden van Europa worden genoemd. Toch staat het gebied voortdurend bloot aan allerlei bedreigingen. Om de natuurwaarden van het Waddengebied goed in de gaten te houden en zoveel mogelijk veilig te stellen, zijn harde gegevens omtrent o.a. broedvogels nodig. Op zich geen probleem, want er vindt al decennia lang veel vogelonderzoek plaats. Tot nu toe vond het veldwerk echter versnipperd plaats, werden de resultaten niet centraal ingezameld en bestond er geen monitoringwerk dat het gehele gebied dekte.

In 1991 heeft SOVON daarom van de directie NBLF opdracht gekregen om het hele Waddengebied systematisch op broedvogels te karteren en een monitoringsysteem te ontwikkelen. Deze klus werd dat jaar geklaard door Lieuwe Dijkse en Michel Klemann, onder begeleiding van NBLF-er J. de Vlas. De resultaten zijn vastgelegd in een rapport dat inmiddels op punt van verschijnen staat.

Het project gaat inmiddels zijn derde jaar in. Een groot aantal referentiegebieden wordt dit jaar opnieuw geïnventariseerd. Een deel van het veldwerk wordt uitgevoerd door medewerkers van terreinbeheerders als Natuurmonumenten, Vogelbescherming, It Fryske Gea en Staatsbosbeheer; zij inventariseren een aantal belangrijke gebieden zoals de Schorren op Texel, het Balgzand bij Den Helder, het Oerdt op Ameland en Rottumeroog. SOVON richt haar pijlen op de kwelders van Friesland en Groningen. Daarnaast worden gebieden op Terschelling en Schiermonnikoog geïnventariseerd. Vele vrijwilligers zijn op de een of andere manier betrokken bij de inventarisatie.

In beide voorgaande jaren werd de kar getrokken door Lieuwe Dijkse. Omdat Lieuwe inmiddels voor langere tijd in Ethiopië verblijft, wordt het veldwerk nu uitgevoerd en gecoördi-

neerd door iemand anders met een niet te temperen verlangen naar open gebied, Ben Koks. Enkele impressies uit het veld (enigszins gestoord door kamikazevluchten van Scholeksters).

Op het moment dat dit stukje geschreven wordt, begin mei, hebben de duizenden Kokmeeuwen op de Friese en Groningse noordkust de eerste eieren gelegd. Grote wolken Kluten geven de plekken aan waar deze soort soms massaal tot broeden komt. Zoals dat hoort in een gebied met allure is het contrast spraakmakend. Terwijl op Texel, Vlieland, Terschelling en Schiermonnikoog Lepelaars tussen de meeuwen broeden, zijn op de Dollardkwelders zingende Blauwborsten en met nestmateriaal slepende Baardmannetjes te zien naast enorme horden Tureluurs. De dichtheden van deze soort zijn hier zo hoog dat het tellen lastig is. Soms worden nesten gevonden met opvliegende vogels die amper reageren op de waarnemer; andere exemplaren reageren des te heftiger zodat het niet altijd eenvoudig is uit te maken wie waar zit. De uitspraak 'ergens tureluurs van worden' kan in de Dollard aan den lijve worden ondervonden!

Nestvondsten van Eider en Slobbeend op de kwelders van Friesland en Groningen doen vermoeden dat het broeden van deze soorten normaler is dan tot nu toe werd aangenomen. Voor het eerst broeden er Blauwe Kiekendieven op het laatste stuk van de Boschplaat. Eind mei zijn vliegtuigtellingen uitgevoerd in een aantal belangrijke Zilvermeeuw/Kleine Mantelmeeuw-kolonies. Op een kunstmatig eilandje in de monding van de Eems, waar in 1992 voor het eerst Aalscholvers met zekerheid hebben gebroed, is de soort ook dit jaar weer aanwezig. Het betreft hier de enige kolonie in het Nederlandse deel van de Wadden-zee.

Het is nog even afwachten hoe Strandplevier, Grote Stern en Eider het zullen doen in 1993. Op deze en andere vragen zal deze inventarisatie antwoord kunnen geven. Hoewel SOVON op dit moment aardig tevreden is over de gang van zaken, is enige steun altijd van harte welkom. Mensen die een bijdrage willen leveren door bijv. op Vlieland of Schiermonnikoog te gaan BMP'en, kunnen dat laten weten door even een briefje naar kantoor te sturen. We nemen dan zo snel mogelijk contact op.

Beheersplanning

'Natuurbescherming begint bij het verzamelen van gegevens' is tegenwoordig bij overheid en terrein-beherende instanties algemeen geaccepteerd gedachtengoed. Niet voor niets is 'het verzamelen van vogelgegevens ten behoeve van de natuurbescherming' de hoofddoelstelling van SOVON. Dat gedetailleerde vogelgegevens bij de natuurbescherming goede diensten kunnen bewijzen, vormt voor de duizenden SOVON-vrijwilligers een belangrijke drijfveer om jaar in jaar uit broedvogels te inventariseren.

Helaas blijft de vertaalslag van vogelgegevens naar natuurbescherming voor veel vogelaars en natuurbeschermers in nevelen gehuld. Iedereen weet dat SOVON-trends onder meer ten doel hebben bepaalde negatieve ontwikkelingen te signaleren, die overheid en natuurbeschermers tot daden kunnen aanzetten. Maar vogelgegevens kunnen ook worden gebruikt voor doelen waaraan een inventarisator een direct herkenbare bijdrage kan leveren: de beheersplanning van natuurterreinen (zie ook SOVON-Nieuws 93/1).

Het gebruik van vogelgegevens bij de beheersplanning is nog niet echt gesystematiseerd. Degenen die zich hiermee bezighouden kiezen doorgaans voor een pragmatische bewerking van de gegevens, maar een gedegen kennis van de eisen die vogels aan hun leefomgeving stellen ontbreekt vaak. Anderzijds ontberen de meeste vogelaars een beheersmatig gerichte achtergrond, waardoor broedvogelrapporten als regel in een beschrijvend stadium blijven steken. Deze kennisleemte op het vlak van vertaling van vogelgegevens naar beheer leidt ertoe dat beheersplannen vaak algemeenheden blijven.

Om een indruk te krijgen van de problemen bij het gebruiken van vogelgegevens in beheersplanning heeft SOVON zelf een dergelijke actie uitgevoerd, door twee studenten van de IAHL (Internationale Agrarische Hogeschool Larenstein) hierover een afstudeerscriptie te laten schrijven. De studenten, Michael Omvlee en Peter Waanders, werden te werk gesteld bij de Afdeling Inventarisaties.

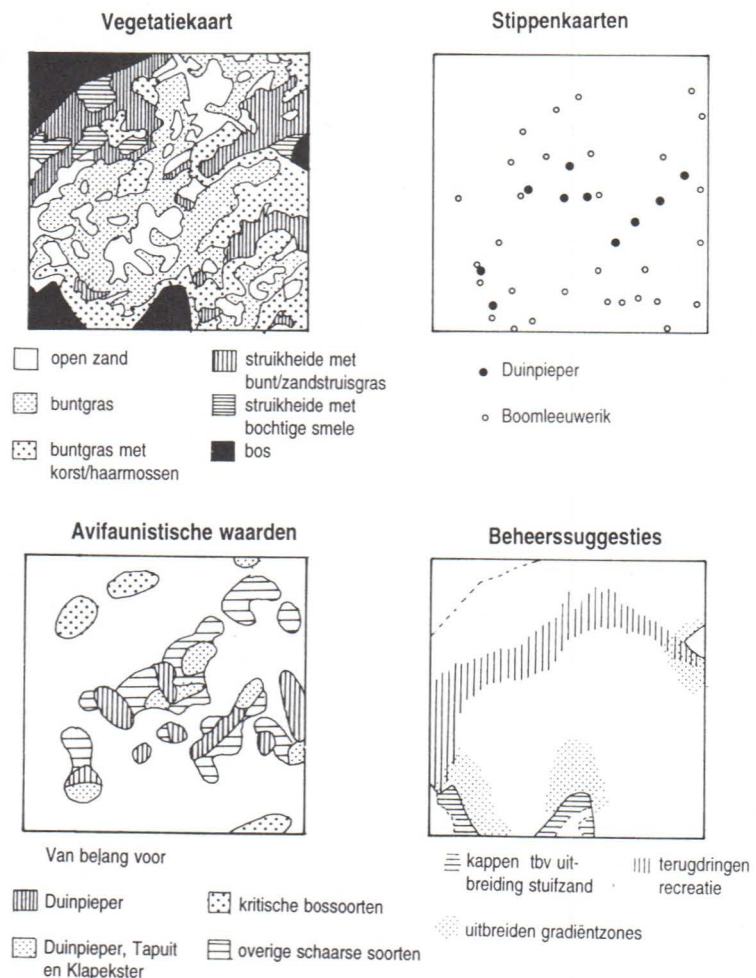
Als studieobject werd gekozen voor het Kootwijkerzand (KWZ), de grootste zandverstuiving van NW-Europa met een oppervlakte van 875 ha. In 1989 is het gebied door SOVON (Rob Bijlsma) in het kader van het SBB-project geïnventariseerd op vrij-

wel alle soorten broedvogels. In de jaren erna zijn een paar karakteristieke soorten gekarteerd.

Om de actuele avifaunistische waarde te bepalen is gekeken van welke soorten het KWZ een buitenproportioneel hoog aandeel herbergt van de regionale (Veluwe) en landelijke populatie. Het KWZ blijkt vooral van belang te zijn voor Duinpieper (16-19 paar, meer dan een kwart van de Nederlandse populatie). Van Klapekster, Boomleeuwerik en Draaihals komen eveneens enige procenten van het landelijk broedbestand in het gebied voor. Daarna is gekeken naar de betekenis van de verschillende biotooptypen in het KWZ voor broedvogels. Hiervoor zijn verspreidingskaarten gebruikt van de soorten waarvoor het KWZ van belang is (Duinpieper, Boomleeuwerik etc.). In het KWZ werden zes biotooptypen (successiestadia van open zand naar bosopslag) onderscheiden. Voor de 'beheersrelevante' soorten blijken vooral twee typen van belang te zijn; de recent door buntgras, een pionier-

soort van zandverstuivingen, en korstmossen vastgelegde delen van de stuifzanden, en overgangen van kaal zand naar buntgrasvegetaties. Als logisch gevolg hiervan ligt het voor de hand dit biotooptype in stand te houden en zo mogelijk verder te ontwikkelen. Om te kijken of dit mogelijk is wordt gekeken naar knelpunten (bedreigingen) en potenties. In dit geval zijn versnelde vegetatiesuccessie als gevolg van toegenomen stikstofdepositie en intensieve recreatie de belangrijkste bedreigingen. Concrete suggesties voor het beheer bestaan in dit geval uit het benutten van de eroderende werking van de wind door lokaal bos te verwijderen en het terugdringen (zoneren) van de recreatie.

De afstudeerscriptie heeft nog eens onderstreept dat gedetailleerde stippenkaarten van broedvogels onontbeerlijk zijn voor een goede beheersplanning. Het is tevens zaak een goede selectie te maken van soorten (a) waarvoor het gebied op zijn minst een belangrijke regionale

Figuur 1. Deel Kootwijk: van stippenkaart naar beheersplan (sterk vereenvoudigd! In de praktijk komen er uiteraard veel meer tussenstappen voor, wordt met meer organismen rekening gehouden en worden plannen zeer gedetailleerd uitgewerkt).

waarde vertegenwoordigt en (b) die karakteristiek zijn voor te behouden of (verder) te ontwikkelen biotooptypen.

Al met al misschien een wat droog verhaal. Het gebruik van vogelgegevens voor een doortimmerd beheersplan is misschien geen enerverende bezigheid maar het moet voor broedvogelinventarisatoren een geweldige stimulans zijn dat 'hun' gegevens kunnen worden gebruikt om het beheer van een natuurgebied tot in detail te plannen. Uit het oogpunt van natuurbescherming is het dan ook heel belangrijk om terreinbeherende instanties als Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en provinciale landschappen rapportjes van inventarisatiewerk in 'hun' gebieden te verstrekken waarin stippenkaarten vooral niet mogen ontbreken (en stuur SOVON er uiteraard ook een!).

Dat de ontwikkelingen op dit front niet stilstaan moge blijken uit het feit dat er plannen zijn voor een samenwerking tussen Staatsbosbeheer en SOVON. Het ligt in de bedoeling dat Henk Sierdsema op het hoofdkwartier van SBB in Driebergen met behulp van SOVON-gegevens (o.a. BMP-materiaal) het gebruik van vogelgegevens voor beheersplanning gaan systematiseren. Het biedt de garantie dat onze hoofddoelstelling 'SOVON verzamelt vogelgegevens ten behoeve van natuurbescherming' de komende jaren verder aan betekenis zal winnen.

Project Boerenzwaluw en Gierzwaluw

Door de terugkeer van de zwaluwen en de aanmelding van vele tellers, zijn zomer en telseizoen begonnen. Hoog tijd dus om de tellers een laatste hart onder de riem te steken, de laatste berichten door te geven en voor de 'buitenstaanders' de stand van zaken te schetsen.

De geconstateerde geleidelijke achteruitgang van de Boerenzwaluw en de eveneens alarmerende berichten over de Gierzwaluw zijn er voor Vogelbescherming en SOVON aanleiding toe geweest in 1993 een onderzoek voor beide soorten op te starten met het accent op de broedplaatsen van beide soorten.

Hiervoor zijn vanaf november 1992 potentiële tellers benaderd en oproepen tot medewerking aan diverse bladen aangeboden. Eind maart hadden zich reeds meer dan honderd tellers of telgroepen aangemeld en begin

Rapporten SOVON

Hieronder wordt een lijst gegeven van inventarisatierapporten die in 1991 en 1992 verschenen zijn. Geïnteresseerden kunnen deze, zolang de voorraad strekt, bestellen door overmaking van f 11,- per rapport (incl. verzending) op giro 2905988 t.n.v. SOVON of banknummer 10.51.17.056 (Rabo). *Let op: nummers 92-15, 92-18 en 93-01 kosten f 16,-.* Vermeld het gewenste rapportnummer en controleer of naam en adres correct zijn ingevuld. Volledige lijst (inclusief voorgaande jaren) op aanvraag bij SOVON verkrijgbaar.

91-01 R.L. Vogel. 1991. Broedvogels van de boswachterij Uchgelen-Hoenderloo in 1990.

92-01 R.G. Bijlsma. De broedvogels van het Leenderbos en omgeving in 1991.

92-02 R.G. Bijlsma R.G. De broedvogels van de Malpiebeemden en omgeving in 1991.

92-03 R.L. Vogel. 1992. Broedvogels van de Hurwenensche Uiterwaard in 1991.

92-04 R.L. Vogel. Broedvogels van het Speulderbos in 1991.

92-05 W. van Manen. Broedvogels van het Eiland van Winschoten in 1991.

92-06 W. van Manen. Broedvogels van de Sellingerbossen in 1991.

92-07 W. van Manen. De broedvogels van Boswachterij Staphorst in 1991.

92-08 W. van Manen. De broedvogels van Boswachterij Dwingeloo in 1991.

92-09 R.L. Vogel. De broedvogels van het SBB-object Langstraat in 1991.

92-10 R.L. Vogel. Broedvogels van de boswachterij Dorst in 1991.

92-11 M. Quist. De broedvogels van het Blauwe Bos in 1991.

92-12 R.L. Vogel. De broedvogels van het Zwolse Bos in 1991.

92-13 R.L. Vogel. De broedvogels van het Voltherbroek en omgeving in 1991.

92-14 P.M. Zegers & N.D. Kwint. Vogeltellingen in het Nederlandse deel van het Waddengebied 1979-90.

92-15 H. Sierdsema. De broedvogels van Kootwijk-oost in 1991.

92-17 H. van der Jeugd & W. van Manen. Broedvogels van Arkemheen in 1992.

92-18 W. van Manen. Broedvogels van Boswachterij Borger in 1992.

93-01 W. van Manen. Broedvogels van Boswachterij Amerongse Berg in 1992.

93-02 M. Klemann. Broedvogels van de Olde Maten in 1992.

april is aan de meesten van hen het telmateriaal toegestuurd. Tellers die zich later hadden aangemeld, vooral voor de inventarisatie van Gierzwaluw, vielen een beetje buiten de boot, omdat de eerste oplage van 300 handleidingen in april al nagenoeg op was, zodat zij tot ongeveer 15 mei op hun telmateriaal hebben moeten wachten. Ten tijde van dit schrijven, half mei, hebben zich in totaal 192 tellers en 9 belangstellenden aangemeld. Hiervan zijn 167 van plan zich met Gierzwaluw bezig te houden en 129 met Boerenzwaluw. Een bemoedigend aantal.

In de onderzoeksopzet is sinds het vorige nummer van SOVON-Nieuws niet veel meer veranderd. Alleen bij de Gierzwaluw wordt iets meer beschrijving gevraagd dan in eerste instantie de bedoeling was, om te kunnen garanderen dat voldoende nulwaarnemingen verzameld zouden worden en de wetenschappelijke basis gewaarborgd blijft.

In de aanbiedingsbrief aan de tellers is verzuimd melding te maken van het antwoordnummer van SOVON. Bij deze: tellers kunnen hun ingevulde telformulieren opsturen naar SOVON (Mark Bakker), *Antwoordnummer 2505, 6573 ZX Beek-Ubbergen*.

Voor een laatste maal wordt de Boerenzwaluw-tellers op het hart gedrukt erg voorzichtig te zijn in contacten met boeren, omdat men voor een nieuw uitbreken van mond- en klauwzeer vreest. Deze besmettelijke ziekte komt bij zowel runderen als varkens voor en kan door mensen worden overgebracht. Als deze ziekte eenmaal op een boerenbedrijf heerst, gaat de hele veestapel er aan. Het zal duidelijk zijn, dat een boer niet z'n veestapel riskeert voor een telling van Boerenzwaluwen. Houd er dus rekening mee, dat een boer kan verzoeken om ontsmetting van uw schoeisel of het bezoek aan een schuur weigert.

Veel succes toegewenst met de telling en zwaluw-ze.